

ค่ายอาสา

“หลักสูตร” นอกตำรา บ่มเพาะหมอชนบท

การออกค่ายอาสาของนักศึกษาแพทย์ รพ.มหาราชนครราชสีมา ถือเป็นกิจกรรมในโครงการ “ผลิตแพทย์เพิ่มเพื่อชาวชนบท” (Collaborative Project to Increase Production of Rural Doctors: CPIRD) ที่ไม่ได้คาดหวังเพียงต้องการ “เพิ่มปริมาณแพทย์” เข้าสู่ระบบสาธารณสุขเท่านั้น แต่ “คุณภาพและคุณธรรม” ของการเป็น “หมอรักชาคน” มากกว่าเป็น “หมอรักษาโรค” คือ ผลผลิตที่อาจารย์ผู้สอนให้ความสำคัญ ที่แห่งนี้จึงเป็นหนึ่งในต้นแบบของกิจกรรมการปลูกฝังอุดมการณ์ความเป็นหมอให้ฝังลึก

1 ปีนี้ระยะเวลากว่า 4 ชั่วโมง รถบัสคณะศึกษาดูงานได้นำ “อาคันตุกะ” จากต่างแดนเดินทางจากพิทยาสถานที่การจัดงาน **ประชุมนานาชาติรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ปี 2557** มาถึงโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ด้านเกวียนอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา 1 ใน 6 ไซต์งาน ซึ่งได้รับคัดเลือกเป็นสถานที่ศึกษาดูงานประจำปีนี้ภายใต้แนวคิด “การเรียนรู้เพื่อปรับกระบวนทัศน์ สู่ความเป็นธรรมด้านสุขภาพ” โดยมีสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข หรือ สวรส. รับหน้าเสื่อในการจัดทริป...

วันที่ 28 มกราคม 2557 วันจัดกิจกรรม “ค่ายอาสาสร้างเสริมประสบการณ์นักศึกษาแพทย์ ครั้งที่ 58” โดยน้องๆ นักศึกษาแพทย์จาก **โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา** กว่า 120 ชีวิต มาร่วมกันทำกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพ ที่ รพ.สต.ด้านเกวียนจากภาพแรกที่ได้สัมผัสนั้น นักศึกษาแพทย์ปี 4-6 ต่างกำลัง “ร่วมแรง – ร่วมใจ” ตามฐานต่างๆที่จัดขึ้น เช่น ตรวจเด็ก ตรวจตา ตรวจคัดกรองโรคทางสูตินารีเวช ตรวจโรคทั่วไป ให้คำปรึกษา และจ่ายยาที่จำเป็น รวมถึงทำกิจกรรมนันทนาการกับชาวบ้านกว่า 200 คนจาก 15 ชุมชนในพื้นที่ที่เข้ามาใช้บริการ กิจกรรมนี้ยังถือเป็นการเตรียมความพร้อมของนักศึกษาแพทย์ เพื่อก้าวสู่การเป็นแพทย์ในระบบบริการสาธารณสุขและช่วยเติมเต็มช่องว่างการขาดแคลนหมอชนบทที่เรื้อรังมานาน...

วิกฤตสมองไหล สู่เส้นทางสร้างหมอชนบท

จากรายงานการศึกษาปี 2554 เรื่อง “กำลังคนด้านสุขภาพ ที่เป็นมา เป็นอยู่ และจะเป็นไป” ของสำนักงานวิจัยและพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพ โดยการสนับสนุนจาก สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP) สะท้อนแง่มุมของปัญหาว่า ช่วงหนึ่งของแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 6-7 (พ.ศ.2529-2538) เศรษฐกิจประเทศเติบโตจนทำให้โรงพยาบาลเอกชนในเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้ตลาดงานมีความต้องการกำลังคนด้านสุขภาพ ภาวะสมองไหลของบุคลากรภาครัฐไปเอกชนจึงเกิดขึ้น

ปี 2537 กระทรวงสาธารณสุข เข้าเกียรติเดินหน้าโครงการ “ผลิตแพทย์เพิ่มเพื่อชาวชนบท” ภายใต้ความร่วมมือระหว่างคณะแพทยมหาวิทยาลัยต่างๆ มีมุ่งเป้าเพิ่มแพทย์สู่ชนบทปีละ 300 คน ในเวลา 10 ปี ความสำเร็จของโครงการทำให้ผลิตแพทย์เพิ่มได้ถึง 2,982 คน จากนั้นรัฐจึงขยายโครงการออกไปอีก 10 ปี (พ.ศ.2547-2556)

แม้จะสามารถป้อนแพทย์เข้าสู่ระบบบริการสาธารณสุขของประเทศได้มากขึ้น ประเด็นที่น่ากังวลตามมา คือ การมุ่งเน้นของการเพิ่มปริมาณแพทย์สู่ชนบทก็จะได้แต่ “ผลผลิต” แต่ไม่ได้ “หมอ” !!

“การที่จะได้แพทย์มาอยู่ที่ท้องถิ่น คิดว่าไม่ใช่เรื่องง่ายๆ เพราะการผลิตวิชาชีพแพทย์เป็นเรื่องลึกซึ้ง ไม่เหมือนการผลิตสินค้า แม้ว่าเราจะได้ปริมาณแพทย์จบใหม่เพิ่มขึ้น จะมั่นใจได้อย่างไรว่าเราได้หมอย่างที่สังคมต้องการ” นี่เป็นมุมมองของ นพ.สรวิทย์ เลอমানูวรรธน์ รองผู้อำนวยการศูนย์แพทยศาสตรศึกษา งานพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน รพ.มหาสารคามราชสีมา

พัฒนาหลักสูตร พื้นจุดแข็ง “นักศึกษาแพทย์”

คุณหมอสรวิทย์ เล่าว่า จากการประเมินบัณฑิตแพทย์ในโครงการฯ ที่จบมาในรุ่นแรกๆ ของ รพ.มหาสารคามราชสีมา ประเมินได้ว่า เราติดอาวุธให้เด็กน้อยไป เพราะขณะนั้นเราพยายามทุ่มเทการเรียนการสอนตามแบบโรงเรียนแพทย์ในเมืองหลวง ทั้งที่บริบทแตกต่างกันมาก

ส่วนตัวรู้สึกว่ เราอาจจะได้แต่ “นักสอบวิชาชีพแพทย์” โดยไม่ได้แพทย์จริงๆ เด็กที่ต้องไปเรียน 3 ปีแรก ใน กทม. จิตใจยำแยจากผลการสอบที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำ สูญเสียความมั่นใจ บางคนสอบตก เพราะเด็กในพื้นที่ส่วนหนึ่งมีปัญหาในเรื่องของพื้นฐานการเรียน ทักษะที่ต่างกับเด็กในเมืองอยู่บ้าง ส่วนหนึ่งเพราะสังคมการศึกษาแพทย์วัดผลความรู้จากการสอบล้วนๆ แต่ไม่ได้วัดว่าเด็กคนนี้มี ความตั้งใจ มีเจตคติต้องการอยู่ชนบทแค่ไหน กลายเป็นว่าไปลบจุดแข็งของเด็ก เช่น ความสามารถในการพูดภาษาพื้นบ้านได้ เข้าใจบริบทพื้นที่ มีจิตใจรักษ์ท้องถิ่น มีจริยธรรม ทั้งที่สิ่งเหล่านี้เป็นทุนที่จำเป็น เพราะเด็กจบมาก็พร้อมใช้งานได้เลย

แม้เด็กจะถูกบั่นทอนมาจากการเรียนใน กทม. คุณหมอสรวิทย์ ก็ยังเชื่อว่า เมื่อเด็กกลับมาเรียนต่อ ปี 4-6 ที่ท้องถิ่นหรือกลับมาอยู่โรงพยาบาลกับเรา เราจะสามารถฟื้นฟูสภาพจิตใจของความเป็นหมอได้อีกครั้ง

ดังนั้น เมื่อ รพ.มหาสารคามราชสีมา ต้องเดินหน้าโครงการดังกล่าวจากการมอบหมายของ กสธ. เมื่อ 17 ปีก่อน ศูนย์แพทยศาสตรแห่งนี้ ตระหนักถึงจุดแข็งจุดอ่อนตัวเอง จึงได้พยายามพัฒนาหลักสูตร จัดกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาเทคนิคให้สอดคล้องกับบริบท โดย “การพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง (Continuous Quality Improvement: CQI)

หลักสูตรนอก SW. “เสริมหัวใจ...สายพันธุ์หมอ”

ศูนย์แพทยศาสตรศึกษาจึงมีการพัฒนากิจกรรมในชื่อ “ค่ายสร้างเสริมประสบการณ์นักศึกษาแพทย์” กิจกรรมนี้เกิดขึ้นมาในช่วง 10 กว่าปีที่แล้ว หากนึกย้อนกลับไปค่ายอาสาทำแล้งเป็นเทรนด์ที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในยุคนั้น มีการออกค่ายไปรณรงค์การสร้าง วัดตุ ออาคาร เช่นทำห้องสมุดในโรงเรียน แต่ช่วงแรกๆ สามารถจัดได้เพียงปีละครั้ง และนักศึกษาไปร่วมกิจกรรมไม่ได้ทุกคน ทำให้คิดว่าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์มากนัก เพราะในเมื่อนักศึกษาแพทย์และอาจารย์แพทย์มาเยือนถึงถิ่น ชาวบ้านก็คาดหวังจะมาขอรับบริการปรึกษาด้านสุขภาพ เราเห็นแววดาและความตั้งใจของนักศึกษาแพทย์ในการให้บริการปรึกษาสุขภาพแก่ชาวบ้าน ทำให้ได้ความคิดว่าน่าจะมีกิจกรรมที่เอื้อให้นักศึกษาแพทย์ได้เรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาสุขภาพชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอทั้งปี และนักศึกษาสามารถเข้าร่วมได้มาก

ต่อมาจึงได้พัฒนาค่ายอาสาจัดทำแบบค่ายสร้างเสริมสุขภาพภายใน 1 วัน ทุก 2 เดือน ที่มีทั้งการรณรงค์ลดปัจจัยเสี่ยงการเกิดโรค การตรวจคัดกรองโรคตา โรคทางสูตินารีเวช ให้คำปรึกษา การตรวจทั่วไป พัฒนาการเด็กตลอดจนการลงเยี่ยมคนไข้ในชุมชนเพื่อศึกษาคนไข้อย่างเป็นองค์รวม ไม่ละเลยมิติทางสังคม ขณะเดียวกันยังเป็นโอกาสที่รุ่นพี่จะได้สอนรุ่นน้อง เป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างศิษย์กับอาจารย์ในบรรยากาศผ่อนคลาย จากการประเมิน กิจกรรมดังกล่าวช่วยทำให้เกิดการพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม เพราะนักศึกษาแพทย์ต้องทำงานกับทีมสุขภาพ ทั้งพยาบาล อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ผู้นำชุมชน อบต. เป็นต้น-

“กิจกรรมจากการออกค่ายทั้งหมดนี้ จะเป็นการกล่อมเกลาละและหล่อหลอมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดภายในตัวเด็ก การเรียนรู้ในที่นี่จะช่วยสร้างสปิริต พัฒนาจิตอาสา มีอิสระทางความคิด ไม่มีการประเมินจากอาจารย์ แต่เน้นให้เด็กประเมินตนเองจากการทำงาน เป็นการฝึกฝนให้นักศึกษาแพทย์มีหัวใจของความ เป็นหมอมากขึ้น...”

คุณหมอสรวิทย์ สะท้อนความรู้สึกออกมาด้วยว่า ทุกครั้งในการออกค่ายตลอด 10 ปีที่ผ่านมา ผมเห็นแววดาของเด็กในการลงพื้นที่ตรวจรักษาคนไข้แล้ว มันเป็นประกายของความกระตือรือร้นของคนเป็นหมอให้กำจัดใจมาจนบัดนี้

บ่มเพาะกล้า “เข้าถึง – เข้าใจ” ผู้ป่วย

จากนั้นคณะทำงาน พร้อมกลุ่มน้องนักศึกษาแพทย์ ได้ชวนผู้ร่วมศึกษาดูงานลงพื้นที่ชุมชนในการติดตามอาการคนไข้ของสิริกกาญจน์ โจวเจริญ หรือ เตย นักศึกษาแพทย์ปี 5 ศูนย์แพทยศาสตรศึกษาชั้นคลินิก รพ.มหาราชนครราชสีมา ซึ่งเป็นชาวโคราชหนึ่งในต้นกล้าของโครงการการผลิตแพทย์เพิ่มเพื่อชาวชนบท

การได้มาตรวจคนไข้ถึงบ้านมีความแตกต่างจากการตรวจในโรงพยาบาล ที่อยู่ในห้องสี่เหลี่ยม แต่การออกตรวจทำให้เราเห็นมิติทางสิ่งแวดล้อมของคนไข้ ได้เห็นบริบทจริง เพราะปกติคนไข้จะมาหาหมอ...แต่คราวนี้...หมอมหาคนไข้

นศพ.สิริกกาญจน์ กล่าวว่า การลงพื้นที่เรามีเวลาให้กับคนไข้มากขึ้น ได้ฝึกตรวจแบบ OPD case ตัวอย่างคนไข้มีปัญหาการปวดหลังและแหวะ ซึ่งมีผลต่อการประกอบอาชีพ เมื่อได้มาพูดคุยซักประวัติ ตรวจร่างกายถึงบ้านทำให้ทราบถึงต้นเหตุของปัญหาได้มากขึ้น เพราะสอบถามอย่างละเอียดถึงทำนอง ทำทำงาน ทำนอน รวมไปถึงทำการออกกำลังกายที่นิกายภาพเคยแนะนำไปแล้วว่าทำถูกต้องหรือไม่ คิดว่าเป็นการเรียนรู้ที่ดี เพราะมีอาจารย์และแพทย์รุ่นพี่คอยแนะนำใกล้ชิด เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน ท่ามกลางการปฏิบัติงานทางคลินิกในชุมชน

แม้การลงมาเยี่ยมเยียนคนไข้ถึงบ้านจะไม่มีอุปกรณ์การตรวจรักษาที่แพงๆ ทันสมัยติดไม้ติดมือมา แต่การที่ได้พบผู้ป่วย พูดคุยซักประวัติ ตรวจร่างกาย เห็นบ้านและสภาพแวดล้อม เสมือนมี “ยาใจ” ที่มีผลต่อการรักษาผู้ป่วยเป็นอย่างมาก ความกังวลในการเล่าอาการก็จะลดลง แน่นนอนว่าประสบการณ์ครั้งนี้มีความต่างจากห้องตรวจที่บางครั้งแพทย์ “เพียงแค่ถามอาการแล้วก็สั่งจ่ายยา”

นักศึกษาแพทย์ตัวเล็กๆ คนหนึ่งที่เตรียมจะก้าวเท้าออกจากบ้านหลังนี้ในอีกไม่นาน เปรยออกมาว่า “กิจกรรมนี้ช่วยเพิ่มแรงบันดาลใจของการเป็นแพทย์ที่ไม่มีในหลักสูตรการเรียน ยิ่งได้เห็นอาจารย์หมอและรุ่นพี่ที่มีความชำนาญแนะนำก็ทำให้เราอยากพัฒนาตนเองให้เหมือนทุกคน และทำให้รู้ว่าหัวใจคนไข้เป็นสิ่งสำคัญ”

นี่คือกิจกรรมที่ค่อยๆ ซึมซับจิตวิญญาณของความเป็นหมอให้กับนักศึกษาแพทย์ทุกคนที่อาสาสมัครร่วมกิจกรรม เมื่อจบมาแล้วพร้อมที่จะทำงานในบ้านเกิดของตนเอง

รุ่นพี่ตัวอย่าง จาก นศพ. ก้าวสู่ หมอชนบท

นพ.ศุภชัย ครบตระกูลชัย หรือ หมอบอย ผู้เคยร่วมค่ายอาสาของ รพ.มหาราชนครราชสีมา ปัจจุบันเป็นแพทย์ใช้ทุนอยู่ที่ รพ.นาแห้ว จ.เลย สะท้อนความรู้สึกผ่าน www.gotoknow.org ในเรื่องค่ายแห่งการเรียนรู้สู่ความเป็นแพทย์ที่มั่นใจว่า ประโยชน์ของการออกค่ายฯ เป็นการฝึกเพื่อก้าวสู่ “การเป็นแพทย์ที่แท้จริง” (Humanized Medicine) การออกตรวจแบบนี้เพิ่มความสัมพันธ์ของ อาจารย์-ศิษย์ รุ่นพี่-น้อง สร้างระบบความเป็นแพทย์ที่เหนียวแน่นในระยะยาว ด้วย concept ว่า “พวกเรา (อาจารย์-ศิษย์) มาร่วมกันอาสาทำความดีเถอะ” กระตุ้นให้เกิดจิตอาสา...ใจที่พร้อมจะให้นอกจากนี้ การออกตรวจจะกระตุ้นต่อมอยากรู้ของนักศึกษาแพทย์ทุกคน ให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพราะที่นี้คือ สนามทดสอบจริงที่สนุก

“เมื่อทุกคนมีความอยาก มีใจนำแล้ว อาจารย์อยากสอน เด็กก็อยากเรียนรู้ร่วมกันย่อมมีผลต่อการเรียนรู้อย่างยิ่งที่สุด”

ในระหว่างการดูงานนั้น หลังจากมีการตรวจคนไข้แล้ว ทางอาจารย์แพทย์ นักศึกษาแพทย์ รุ่นพี่รุ่นน้องก็มานั่งจับกลุ่มทำกิจกรรมที่เรียกว่า After Action Review (AAR) คือ การทบทวนหลังปฏิบัติงาน เพื่อร่วมกันถอดบทเรียนที่ทุกคนจะได้สรุปสิ่งที่ได้มาแลกเปลี่ยนมุมมองกับเพื่อน ซึ่งอาจารย์ย้ำว่าการเสนอแนะจะไม่ผิดและไม่ผิด เพื่อทุกคนมีอิสระในการถ่ายทอดความคิด

ระบบนี้ช่วยพัฒนาระบบการเรียนการสอน เพื่อให้นักศึกษาแพทย์นำไปปฏิบัติจริงได้มากขึ้น ▲

กิจกรรมค่ายอาสาของนักศึกษาแพทย์ ตามแนวทาง “**สว.มหาราชนครราชสีมา**” ที่จัดมานานต่อเนื่องถึง 58 ครั้งนั้น เป็นตัวอย่างของ Best Practice เล็กๆ ตามแนวทางของการจัดการเรียนรู้สำหรับนักศึกษาแพทย์ เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ทักษะนอกตำราที่มีผลด้านการเปลี่ยนแปลงในจิตใจและพัฒนาคุณภาพของนักศึกษาแพทย์ที่พร้อมทำงานเพื่อชนบทจริงๆ สอดรับกับข้อเสนอของการศึกษาวิจัยเรื่อง “**กำลังคนด้านสุขภาพ ที่เป็นมา เป็นอยู่ และจะเป็นไป**” ระบุว่า โรงเรียนแพทย์ทุกแห่งควรมีการปรับปรุงหลักสูตรแพทยศาสตรศึกษาของตนเองเป็นระยะๆ เพื่อปรับปรุงการจัดการศึกษาให้บัณฑิตแพทย์พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดผลด้าน “**คุณภาพและคุณธรรม**” สามารถรับใช้ประเทศชาติได้ตรงตามความต้องการของสังคม